

**ПРИРОДА БОГА В ПРОЦЕСНІЙ ФІЛОСОФІЇ
АЛЬФРЕДА УАЙТХЕДА**

Сучасний світ загубив Бога і шукає його.

Альфред Норс Уайтхед

Філософія організму Альфреда Уайтхеда поклала початок процесній теології, концепції в якій Уайтхед пояснює природу Бога і його вплив на світ. У відповідності до ідей процесної філософії, світ знаходиться у постійному русі і зміні. Так і Бог, який дає початок усьому, постійно змінюється і росте.

***Ключові слова:** філософія процесу, Бог, Універсум, організм.*

Olha Hodjak. The Nature of God in the process philosophy of Alfred Whitehead.
Whitehead's Philosophy of organism gave rise to process theology, the concept in which Whitehead explained the Nature of God in his impact on the universe. According to the ideas of process philosophy, the entire universe is in constant flow and change. So, God, as source of the universe, is viewed by Whitehead as growing and changing.

***Keywords:** philosophy of process, God, universe, organism.*

Цей матеріал є першою спробою представити науковій спільноті України процесну філософію Альфреда Уайтхеда.

Уайтхед почав створювати свою філософську доктрину, коли йому було вже далеко за шістдесят. Будучи професором Гарвардського університету, він написав свою найбільш визначну працю «Процес і реальність» («Process and Reality»), звідки дістала назву його філософська концепція.

Однак, основні положення процесної філософії були викладені ним трохи раніше, в роботі «Пригоди ідей» («The Adventures of Ideas»). Саме тут, він вперше дає визначення таким поняттям, як краса, істина, мистецтво, пригода і спокій.

Метою Уайтхеда було спростування наукового матеріалізму і відродження в філософії чуттєвого сприйняття реального світу, на відміну від похмурості і детермінізму академічної філософії попередніх століть. Так, наприклад, він заперечував Декартівське розмежування «розум-тіло», яке залишалося догмою в філософських колах протягом трьох останніх століть. Сьогодні, результати досліджень і останні відкриття у галузі нейрофізіології і біохімії мозку, підтверджують філософські постулати Уайтхеда. Сучасні

філософські концепції, як наприклад Сантьягівська теорія пізнання, підхопили і розвинули ідеї Уайтхеда, стверджуючи, що «на усіх рівнях життя, починаючи з найпростішої клітини, розум і матерія, процес і структура, є нерозривно зв'язані. Розум – притаманний живій матерії, як процес самоорганізації. Вперше, ми маємо наукову теорію, яка об'єднує розум, матерію і життя» [1].

Отже, процесна філософія – одна з найбільш обнадійливих і гармонійних філософій усіх часів, оскільки саме вона відроджує красу, почуття і пригоду в науці, тим самим розширюючи наше розуміння реального світу.

Альфред Норс Уайтхед був філософом організму, оскільки бачив світ не в речах, а в зв'язках, реальність – не у становленні, а у бутті. Але понад усе, він був філософом цінності: «Мета Бога полягає в тому, щоб світ осягнув свою цінність» – писав Уайтхед. Саме Уайтхед був першим з сучасних філософів, який включив Бога у свою концепцію пізнання світу, стверджуючи, що без нього, будь-яке інше пояснення реальності, буде нелогічним, поверхневим, а отже мертвим.

Процесна теологія Уайтхеда, як складова частина процесної філософії, заперечує теїзм, для якого Бог є строгим і недосяжним для людини, а отже існує окремо від світу, вірніше над ним. У своїй книзі «Релігія в творенні», Уайтхед стверджує, що Бог живе в кожній людині. Він наводить висловлювання Ісуса: «Розколи дерево, я – там», таким чином доводячи іманентну природу Бога. Релігійність для Уайтхеда – це пошук Бога у собі. «Релігія – це те, що індивід робить зі своєю власною самотністю. Якщо ви ніколи не буваєте самотніми, ви ніколи не буваєте релігійними» – писав він у своїй праці «Релігія в творенні».

Основні ідеї процесної теології розкривають природу Бога і його роль у розгортанні і становленні реальності. Якщо Бог не є понад світом, а є у світі, в кожній його формі, живій і неживій, то він розвивається разом зі світом, приймає участь у постійному і динамічному процесі. Теорія Великого Вибуху і Дарвіністська теорія еволюції чудово вписуються в процесну теологію Уайтхеда.

Уайтхед виділяв два аспекти прояву Бога у світі. Бог має конкретну дійсність і абстрактну сутність. Абстрактна сутність або первісна природа є вічною і необхідною і ніколи не змінюється. «Бо в Раю є п'ятеро дерев, які чекають на вас, і які не міняються влітку і не скидають свого листя взимку. Той, хто пізнає їх, не відчує смерті, бо це глибоке і філософське висловлювання Ісуса Христа, знайдене в Євангелії від Хоми [2].

Як конкретна дійсність або наслідкова природа, Бог змінюється через зростання цінності і досвіду. Саме так він може існувати в часі, а не поза ним,

бути у світі, а не поза світом. Тобто, одночасно, він є Ставанням, як частина процесу, і Буттям, по своїй суті. Так, Бог може бути частиною кожної людини, мати з нею персональні стосунки і разом з тим впливати на світ і знаходитися під його впливом.

Логічно, можна підсумувати, що Бог постійно приймає участь у розгортанні світу, впливає на людей і зазнає їхнього впливу. *Все, що чинить будь-яка людина, має вплив на Бога.*

Бог дав свободу, вільну волю кожній людині, і саме тому людина є самотворчою істотою. Проте, Бог живе в людині, а людина живе в Бозі, і це означає, що людина і Бог – співтворці, партнери у процесі розгортання і розвитку світу.

Бог постійно скеровує людину до добра, до творчості, до розвитку. Але це – не примус, це – спонукання, і людина завжди має вільну волю, право вибору, право прийняти це спонукання і стати на шлях духовності, шлях співпраці з Богом, або вибрати шлях служіння своєму «єго». Боже керівництво завжди чекає на людину, на момент її духовного прозріння. Воно може прийти до неї через інших людей, через щасливі випадки і неочікуванні думки та ідеї.

Уайтхед назвав такі спонукання з боку Бога, *початковими намірами* (initial aims). Вони – це Божа пропозиція, найкращий, із можливих, план для вирішення поточної ситуації. Саме така пропозиція Бога, якщо людина приймає її, починає процес творення у житті людини. Оскільки, Бог знаходиться у контакті з усім що існує у світі і знає про все, він є великим інтегратором і координатором. Саме дякуючи Богу у світі існує порядок, а отже існують цінності.

Коли людина відкрита до Бога і сприймає його початковий намір, як керівництво до дії, вона стає спів-творцем з Богом, єднається з ним, а отже зі своєю істинною природою, автентичною силою. Так людина долає розділеність, дуальність світу, стає цілісною і повертається до самої себе, як до Божого творіння. Тоді, вона може в повній мірі використати здібності і таланти, якими щедро наділив її Творець. В цьому полягає суть Використання, концепції запропонованої і описаної Емануїлом Свіденборгом, філософом, теологом і християнським містиком. Використання – це *початковий намір Бога в дії*.

Однак, не вірно було б думати про початковий намір, як тільки про керівництво до дії. Початковий намір також веде до Бога, а тому, це – духовна пожива, харч для людської душі. А коли людина живе, творить і діє з Духу, приймаючи початковий намір, як дороговказ у своєму житті, вона передає у світ духовну поживу, отриману від Бога, утверджує і розвиває у світі цінність і гармонію.

«Вірно буде сказати, що Бог – незмінний, а Світ – вільний, так само як те, що Світ – незмінний, а Бог – вільний.

Вірно буде сказати, що Бог – один, а Світ – це безліч, так само як те, що Світ – один, а Бог – це безліч.

Вірно буде сказати, що Світ – іманентний в Богові, так само як те, що Бог – іманентний у Світі.

Вірно буде сказати, що Бог існує понад Світом, так само як і те, що Світ – понад Богом.

Вірно буде сказати, що Бог створює Світ, так само як і те, що Світ створює Бога» [3]. Ця цитата Уайтхеда дозволяє зробити висновок про те, що його філософію можна віднести до панентеїзму, філософської течії, представником якої був великий український філософ Григорій Сковорода. «Щоб пізнати Бога, треба пізнати самого себе. Поки людина не знає Бога в самій собі, годі шукати Його у світі» – писав Сковорода.

Панентеїзм Сковороди також перегукується з поглядами російського філософа Миколи Бердяєва і філософсько-релігійними концепціями реальності, поширеними у східній культурі.

Отже, можна сказати, що процесна теологія, певним чином, поєднала західний (індивідуалістичний) і східний (панентеїстичний) підходи до розуміння світу, людини і Бога. В цьому полягає її унікальність, глибина і краса. Завдяки філософії Уайтхеда, людство може усвідомити прекрасну і глибоку істину, що мета Бога у нашому світі, полягає в тому, щоб примножити красу і насолоду, отримати гармонію, цілісність і любов, які приходять у світ від Бога. «Бог – це дзеркало, яке відкриває кожній істоті її велич» [4].

1. *Capra Fritjof. The Tao of Physics*, 1991; 2. Євангеліє від Хоми. Путівник для духовного практикування / Переклад з англійської та укладання О.Годяк. – Львів, 2011; 3. *Alfred North Whitehead. Process and Reality*, 1978; 4. *Alfred North Whitehead. Religion in the Making*. – [Електронний документ] – Режим доступу: www.religion-online.org